

Дане дослідження має на меті охарактеризувати систему подальшої освіти в Англії та обговорити питання змішаного та традиційного навчання в коледжах подальшої освіти.

Ключові слова: коледжі; подальша освіта; змішане навчання; традиційне навчання; Англія

СМЕШАННОЕ ОБУЧЕНИЕ В КОЛЛЕДЖАХ ДАЛЬНЕЙШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В АНГЛИИ

С. Цымбал

Аннотация. В течение нескольких десятилетий дальнейшее образование играет все большую роль в улучшении национального благосостояния Англии, повышая качество предоставления образовательных услуг, увеличивая возможности финансирования и превращаясь в важный сектор системы образования.

Данное исследование имеет целью охарактеризовать систему дальнейшего образования в Англии и обсудить вопрос смешанного и традиционного обучения в колледжах дальнейшего образования.

Ключевые слова: колледжи; дальнейшее образование; смешанное обучение; традиционное обучение; Англия

УДК 159.9:37.015.3

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ СТУДЕНТІВ

А. В. ШАМНЕ, доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології,
ORCID 0000 0003 1541 6079

С. В. КОВАЛЕВСЬКА, студентка*,
ORCID 0000 0001 6788 7396

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: shamne@ukr.net; sonka938@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено дослідженню феномена освітньої міграції студентів. Цей феномен автори аналізують у соціально-психологічному аспекті. Представлено аналіз психологічних аспектів адаптації особистості, готовності молоді до міжкультурної комунікації у нових умовах. Описано психологічні умови акультурації студентів-мігрантів. Описані соціально-психологічні характеристики та внутрішні ресурси

* Науковий керівник – доктор психологічних наук, доцент, професор А. В. Шамне

© А. В. Шамне, С. В. Ковалевська, 2018

особистості, які сприяють успішній адаптації особистості в іншомовному освітньому середовищі.

Ключові слова: *особистість, освітня міграція, міжособистісна комунікація, адаптація, акультурація, академічна мобільність.*

Актуальність. Зростання міжкультурних контактів України з європейськими країнами, різноманіття міграційних пересувань населення та сучасні «ефекти» глобалізації сприяють розгортанню так званої добровільної (на відміну від вимушеної) міграції населення (професійної, трудової, освітньої). Інтернаціоналізація та академічна мобільність – це глобальні тенденції розвитку міжнародного ринку освітніх послуг, які в умовах суспільних трансформацій в Україні та процесів євроінтеграції посилюють міграційні настрої української молоді.

Студентська (учбова, освітня) міграція у навчальні заклади інших країн на початку ХХІ ст. стає масовим явищем, зокрема, суттєво збільшується потік освітньої міграції української молоді у вищі навчальні заклади Європи (Польща, Німеччина тощо). Ці процеси актуалізують ряд психологічних проблем, як-от: психологічна адаптація молоді до нового освітнього середовища, психологічна готовність до навчання в іншій країні, проблеми акультурації, наслідки освітньої міграції для особистості тощо.

Водночас досліджень, присвячених освітній міграції набагато менше, ніж досліджень присвячених ситуаціям вимушеної міграції. До того ж переважна їх більшість стосується соціологічних, економічних демографічних, а не психологічних аспектів. Дослідження освітньої міграції та її особливостей із точки зору психології представляє собою значний дослідницький інтерес. Це пов'язано з тим, що ефективність здобуття освіти у іншій країні залежить, передусім, від соціально-психологічних аспектів, таких як: індивідуальна мотивація міграції, особистісні чинники, що впливають на психологічну та соціально-психологічну адаптацію в інших етнічних і культурних умовах, соціальні взаємодії, що зумовлюють почуття безпеки або провокують тривогу, поінформованість щодо умов життя та освіти в іншій країні, референтні групи студента-мігранта, його психічне здоров'я тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У психології розглядають такі аспекти добровільних міграційних процесів як психологічна адаптація мігрантів до іншого етнокультурного середовища, психологічна готовність до міграції і до міжкультурної взаємодії, проблеми акультурації, соціокультурного шоку і його подолання, мотиви міграції та її наслідки для ідентичності, стратегії акультурації мігрантів, їх психологічні особливості (Berry, 1990; Bochner, 1986; Boneva, 1998; DiNicola, 1996; Draguns, 1996; Graves, 1967; Fumham, Lifton, 1988; Moghaddam, 1998; Oberg, 1960; Лебедева, 1995; Павленко, 2001; Соколова Е.Т., 2001; Солдатова, 1998; Стефаненко, 1999).

Навчальна міграція – це міграційний потік, обумовлений отриманням вищої освіти. Розширений формат такого потоку – освітня міграція, яка включає в себе не тільки студентів (магістрів, бакалаврів, спеціалістів), а й аспірантів, докторантів, слухачів підготовчих курсів, тобто є міграційним потоком, обумовленим отриманням освіти в широкому сенсі цього слова [6; 10]. Освітня міграція у сучасному світі має високу міру інтенсивності (особливо у напрямку європейської частини світу і США), що пов'язано із специфічними особливостями розвитку сучасного (в тому числі українського) суспільства:

розмивання територіальних меж, розподіл фінансових потоків, мовна і національна толерантність.

У зв'язку з цим психологів цікавить процес адаптації іноземних студентів в приймаючих країнах, особливості їх навчання та особистісні риси, які сприяють ефективному навчанню, вплив на процес адаптації таких чинників як-от: освітнє середовище, індивідуальний досвід студентів, набуті ними компетенції, трансформації ідентичності, специфіка їх способу життя тощо (D'Arca, 1994, Butcher, McGrath, 2004, Thorstcnsson, 2001; Gargano, 2009, Сафонова, 2011, Murphy-Lejeune, 2001, Montgomery, McDowell, 2000; Tomei, 2008 та ін.).

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, в психології особистості не визначені досі загальні емоційні і особистісні маркери адаптованості, властиві студентам незалежно від специфіки культурної дистанції, які формують загальні стратегії адаптації освітніх мігрантів до умов приймаючого суспільства. Зважаючи на її теоретичну та практичну значимість цієї проблеми, **метою** нашого дослідження є аналіз феномена освітньої міграції української молоді в соціально-психологічному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бажаючих навчатися за кордоном серед української молоді щороку більшає. Український державний Центр міжнародної освіти опублікував результати, згідно яких за останні п'ять років студентів-українців у Польщі побільшало втричі, в Іспанії та Італії – у два рази, суттєво побільшало українських абітурієнтів в Австрії і Чехії. За підрахунками дослідників центру, кількість українців-студентів, які захотіли навчатися у країнах Європи за останні роки загалом зросла майже на 40 % [5]. У дослідженні показано, що найбільше українських студентів навчається у Польщі, Німеччині, Чехії, Італії та Росії. Інтерес до європейських закладів вищої освіти, переважно польських, зумовлений транскордонним характером освітніх систем цих країн та асиметрією основних показників соціально-економічного розвитку України та європейських країн.

Освітнім мігрантам приймаюча країна надає низку можливостей, таких як (наприклад Польща) набуття досвіду міжкультурних комунікацій, їх використання і популяризація за рахунок тих викладачів і випускників, які повертаються в Україну; використання польського досвіду українськими викладачами, які працюють у Польщі, у розробці національних і локальних (на рівні ЗВО) стратегій розвитку університетської освіти в Україні; формування нового соціального капіталу за рахунок студентської молоді, яка здобуває транскордонну освіту і може в подальшому її використати для реалізації міжнародних соціальних і бізнес-проектів.

Провідні національні університети, одним з яких є Національний університет біоресурсів та природокористування України, активно реалізують програми академічної мобільності. НУБІП України уклав низку міжнародних угод з університетами Польщі, Японії, Німеччини про освітню міграцію студентів. Також одним із прикладів освітньої міграції є програма закордонного безкоштовного стажування та проект «подвійний диплом» студентів різних спеціальностей в Поморській академії в Слупську (Польща).

Активізація мобільності молоді, яка прагне одержати освіту за межами України, однак, супроводжується ускладненням умов життєдіяльності, зростанням емоційних, інформаційних навантажень і вимог до психологічного,

адаптаційного потенціалу особистості. Іншими словами, ситуація освітньої міграції висуває підвищені вимоги до особистості, якій необхідно, з одного боку, відповідати новим соціальним вимогам, а з іншого – зберігати внутрішню стабільність, рівновагу і протистояти труднощам освітньої міграції.

Існують загрози дезадаптації молоді на новому місці. Вони можуть проявлятися на педагогічному рівні – у зниженні навчальної успішності; на індивідуально-психологічному рівні – у розвитку негативних емоційних станів, змінах поведінки, базових цінностях, особливостях етнічної ідентичності та підвищенні рівня конфліктності; на психосоматичному рівні – у зниженні опірності захворюванням, в загостренні синдрому хронічної втоми тощо.

Важливим наслідком навчання за кордоном є певні групи труднощів, з якими стикаються студенти в чужій країні: психофізіологічні труднощі, пов'язані із «входженням» у нове середовище, психоемоційним напруженням, зміною клімату тощо; навчально-пізнавальні труднощі, пов'язані, в першу чергу, з недостатньою мовною компетентністю, відмінностями в системах освіти в цілому і контролю знань, зокрема, з організацією навчального процесу; соціокультурні труднощі, пов'язані з освоєнням нового соціального і культурного простору, подоланням мовного бар'єру в рішенні комунікативних завдань як «по вертикалі» (з адміністрацією факультету, викладачами та співробітниками), так і «по горизонталі» (в міжособистісному спілкуванні в багатонаціональній навчальній групі, на побутовому рівні). Тому дослідників цікавить таке питання: чому одні молоді люди швидко і безболісно адаптуються до нового середовища, а інші – ні [11].

Актуальними є проблеми «психологічної уразливості» в процесі адаптації до умов особистісно-середовищної взаємодії, профілактики стресогенних впливів і їх наслідків, а також підтримки необхідного для успішної навчальної діяльності рівня психічного і фізичного здоров'я. Виявлення емоційно-особистісних факторів адаптованості дозволить вивчити особливості їх прояву і виробити систему діагностики, профілактики та корекції негативних наслідків адаптаційного процесу в умовах полікультурної освітньої взаємодії.

За результатами теоретичного аналізу літератури нами були виділені наступні фактори, що впливають на тривалість і ступінь прояву різних фаз адаптації студентів: успішність міжособистісної комунікації; широта і ефективність соціальної комунікації; гостинність країни прийому; тиск з боку приймаючої держави; адаптаційний і підтримуючий потенціал етнічної групи; індивідуальна адаптивність мігранта. Вирішальне значення для адаптаційного процесу має соціальна комунікація, особливо якщо мова йде про інтенсивність спілкування між українськими та іноземними студентами; аналогічну дію на адаптацію освітніх мігрантів надає так звана «непряма соціальна комунікація» – знайомство студентів з засобами масової інформації приймаючої країни [12].

Дослідники вважають, що для навчання за кордоном необхідно підбирати людей з такими особистісними характеристиками, які сприяють адаптації. Так, Г. Тріандіс вважає, що успішної адаптації сприяють концептуальне мислення, низькі показники за шкалою фашизму, гнучкість, високий рівень толерантності до невизначеності, висока самооцінка, емпатія, товариськість, критичне ставлення до стереотипів, відкритість до різних точок зору, допитливість [8].

Рівень індивідуальної адаптивності свідчить про те, наскільки гнучкою є людина і наскільки вона відкрита новому середовищу. Такі позитивні риси

особистості, як відкритість, сила волі, відповідальна поведінка, толерантність, оптимізм, стійкість до стресів і почуття гумору, мають визначальне значення для успішності адаптаційного процесу, дозволяють людині легше переносити труднощі і швидше мобілізуватися для знайомства з новою культурою і подолання станів дискомфорту. У той же час негативні риси характеру – нетерпимість, песимізм, завищена самооцінка і очікування, надмірна емоційність перешкоджають процесу швидкої і успішної адаптації і затримують молодих людей в негативних фазах культурного шоку набагато довше, ніж це необхідно, в кінцевому рахунку перешкоджаючи освітньому процесу і соціальній адаптації освітніх мігрантів.

У теорії міжкультурної адаптації У. Кім виділяє три ключові адаптивні характеристики індивідуальності: відкритість, сила індивідуальності і позитивний настрій. Відкритість розкривається їм як готовність до сприйняття нової інформації і включає в себе гнучкість, неупередженість і терпимість до невизначеності. Сила індивідуальності об'єднує в собі стійкість, готовність до ризику, витривалість, постійність, гнучкість і інтернальний локус контролю. Позитивний настрій виражається в позитивному і оптимістичному сприйнятті, вірі в досконалість життя і людей взагалі, що захищає від зневіри і цинізму. У сукупності відкритість, сила і позитивність представляють внутрішні ресурси, що сприяють полегшенню адаптації. Дефіцит таких характеристик індивідуальності серйозно перешкоджає адаптації [11].

Стефаненко Т. Г., узагальнюючи спроби багатьох авторів описати портрет «людини для закордону», яка менше стикається із труднощами під час входження в нове культурне середовище, робить висновок про те, що для життя в чужій культурі найкраще підходить товариський індивід екстравертного типу, з високою самооцінкою, відкритий для різних поглядів, який цікавиться оточуючими, в системі цінностей якого велике місце займають загальнолюдські цінності, і який при врегулюванні конфліктів вибирає стратегію співпраці [7].

Уорд К. називає такі властивості особистості та її характеру, які полегшують адаптацію: внутрішній локус контролю, гнучкість, терпимість до невизначеності, витривалість, самовладання, самоефективність і самоконтроль. Він підкреслює важливість взаємодії особистості та ситуації і висловлює ідею про те, що в багатьох випадках прогностичним фактором адаптації є не властивості особистості, але відповідність цих характеристик нормам приймаючої культури [9]. Численні опитування студентів підтверджують, що інтенсивне та тісне спілкування з населенням приймаючої країни допомагає освітнім мігрантам швидше пристосуватися до нових умов життя [2].

Складовою освітнього мігранта є така риса як академічна мобільність суб'єктів освітнього процесу. Її розглядають як цілісну особистісну якість, необхідну для перетворення самої особистості в умовах варіативного освітнього простору і впливу на навколишній світ. Характеристиками високого рівня академічної мобільності як особистісної якості є мотивація афіліації і мотивація досягнення; іншомовна комунікативна компетенція; здатність до самостійного навчання і готовність до співпраці в команді; рефлексія і здатність критично оцінювати власні досягнення. [1]. Як якість особистості освітня мобільність представлена через її індивідуально-психологічні особливості (здібності) і активно-дієвий стан (готовність). Дослідники одностайні в тому, що передумовою для розвитку

здібностей є освіта, сформовані загальнокультурні і професійні компетенції, інтеріоризовані культурні цінності, а умовою розвитку здібностей виступає активна діяльність суб'єктів навчання.

Висновки. Основними характеристиками академічно мобільної особистості, здатної до швидкої адаптації до нових умов навчання є рухливість мотивації і гнучкість цілей; здатність до самоосвіти і потреба в самовдосконаленні; готовність до змін, спілкування та співпраці; володіння іноземною мовою на рівні, що дозволяє здійснювати ефективну взаємодію в соціокультурному та професійному середовищі; готовність до оволодіння новими знаннями і технологіями; гнучкість мислення, здатність до рефлексивної оцінки власної діяльності і критичного аналізу інформації, що надходить.

Необхідність дослідження особистості в умовах освітньої міграції пов'язана з можливістю оптимізації соціально-психологічної адаптації українських студентів в нових життєвих умовах. Ступінь адаптаційних можливостей молоді визначається виразністю у неї «культурного шоку», їх індивідуально-особистісними особливостями, умовами адаптації, готовністю до змін, знанням мови, культури, умов життя; схожістю і відмінностями між культурами тощо. У разі надання психологічної допомоги в ситуації освітньої міграції, необхідно враховувати, що напрямами успішної психологічної адаптації студентів у новому освітньому середовищі є не тільки створення умов для їх комфортного проживання, але і заохочення їх прагнення до самостійності і максимального використання наявних особистісних ресурсів.

References

1. Dmitrieva, N. K. Academic mobility as a personal quality of the subjects of the educational process. Available at: <http://iil21.petrus.ru/journal/article.php?id=2165>
2. Dorozhkin, Ju. N., Mazitova, L. T. (2007). Problemy social'noj adaptacii inostrannyh studentov [Problems of social adaptation of foreign students.]. Sociologicheskie issledovanija. 3: 73-77.
3. Katrovskij, A. (2003). Migracija na ucību kak social'no-geograficheskiy process. Materialy mezhdunarodnoj shkoly-seminara [Migration to study as a socio-geographical process]. « Migration: Theory, Methods and Practice of Regulating Migration Processes. Smolensk (Russia), 104-105.
4. Nagajceva, E. A. Adaptation of educational migrants in universities of Western Siberia (according to the results of a sociological study in the Altai Territory. Available at: <http://antropotok.archipelag.ru/text/a302.htm>
5. Panasjuk, I. Ukrainian agrarvady, or why foreigners choose our higher education. Available at: <http://agroportal.ua/ua/publishing/analitika/ukrainskie-agrarvardy-ili-pochemu-inostrantsy-vybirayut-nashi-vuzy/>
6. Pis'mennaja, E. E. (2009). Social'nye posledstviya ucibnoj immigracii v Rossiju (voprosy teorii i metodiki issledovanija) [Social consequences of study immigration to Russia (questions of the theory and methodology of research)]. Institute of Social and Political Studies, Russian Academy of Sciences, Moscow, 22.
7. Stefanenko T.G. (1999). Jetnopsihologija [Ethnopsychology]. Moscow, Russia: Akademicheskij proekt, 560.
8. Triandis G.K. (2007). Kul'tura i social'noe povedenie [Culture and social behavior]. Moscow, Russia: Forum, 560.
9. Uord, K., Macumoto, D. ed. (2003). Psihologija i kul'tura [Psychology and culture] St. Petersburg, Russia: Piter, 560.

10. Shpet, E. N. (2014). Uchebnaja migracija studentov vuzov i podhody k ee organizacii [Study migration of the students of the institutions of higher education and approaches to its organization]. TSPU Bulletin. 1(142): 94-99.

11. Landis, D., Bennet, J.M., Bennett, M.J. ed. (2004). Handbook of intercultural training. London, Great Britain: Sage Publications, 528.

12. Wilson, J.P., Harel, Z., Kahana, Z. ed. (1988). Human adaptation to extreme stress. Boston, USA: Springer, 428. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0786-8>

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ МИГРАЦИИ СТУДЕНТОВ

А. В. Шамне, С. В. Ковалевская

Аннотация. *Статья посвящена исследованию феномена образовательной миграции студентов. Этот феномен авторы анализируют в социально-психологическом аспекте. Представлен анализ психологических аспектов адаптации личности, готовности молодежи к межкультурной коммуникации в новых условиях. Описаны психологические условия аккультурации студентов-мигрантов, а также социально-психологические характеристики и внутренние ресурсы личности, способствующие успешной адаптации личности в иноязычной образовательной среде.*

Ключевые слова: *личность, образовательная миграция, межличностная коммуникация, адаптация, аккультурация, академическая мобильность*

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS EDUCATIONAL MIGRATION OF STUDENTS

A.V. Shamne, S.V. Kovalevska

Abstract. *The article is devoted to the study of the phenomenon of educational migration of students. This phenomenon is analyzed by the authors in the socio-psychological aspect. The analysis of the psychological aspects of the adaptation of the individual, the readiness of young people for intercultural communication in new conditions is presented. The psychological conditions of acculturation of migrant students are described, as well as the socio-psychological characteristics and internal resources of the individual, which contribute to the successful adaptation of the individual in the new educational environment.*

Keywords: *personality, educational migration, interpersonal communication, adaptation, acculturation, academic mobility*